Perzistencia a osobný záujem o budúcnosť

Juraj Odorčák

Odorčák, J.: Perzistencia a osobný záujem o budúcnosť. In: *Ostium*, roč. 13, 2017, č. 4.

Persistence and Self-Interest for the Future
It is usually suggested that the rational self-interest for our future is justified only if we accept endurance theory of personal persistence. This suggestion has been sometimes used to strengthen the plausibility of endurantism over perdurantism, which seemingly does not justify this type of interest. Contrary to the widespread assumption I argue that rational self-interest in some circumstances could be problematic not only for perdurantism but for endurantism as well. The second part of the paper deals with the perdurantistic and endurantistic possibilities to face this common challenge of rational self-interest.

Keywords: Rational self-interest, Person, Endurantism, Perdurantism, Identity, Change, Persistence

Racionálny záujem osoby o jej budúcnosť (ďalej len ZOB) predstavuje predpoklad, podľa ktorého je pre osobu racionálne zaujímať sa o svoje budúce pretrvanie, ako aj kvalitu svojho budúceho pretrvania. ZOB triviálne závisí na tom, či je vôbec možné, aby jedna a tá istá osoba pretrvala do budúcnosti, resp. do dostatočne kvalitnej budúcnosti. Z ontologického hľadiska môže problém spočívať v tom, že podľa perdurantistickej perzistenčnej teórie pretrvávanie znamená striedanie rôznych tzv. časových častí, teda striedanie rôznych entít. Perdurantizmus tak podľa niektorých predstaviteľov vylučuje možnosť autentického pretrvávania osôb a teda aj možnosť ZOB,[1] a práve preto je tento typ teórie aspoň z hľadiska osôb a ich racionality neprijateľný.[2] Niekedy sa taktiež na základe podobných argumentov dodáva, že vhodnou teóriou pretrvávania osôb je teória endurantizmu.[3] Obecne rozšíreným názorom v rámci danej diskusie je teda predstava, že perdurantizmus nedokáže zabezpečiť ZOB, zatiaľ čo endurantizmus ZOB zabezpečuje. Cieľom tejto state je čiastočné spochybnenie tohto obvyklého názoru.

Perzistenčná otázka a jej predpoklady
Vo všeobecnosti sa perzistenčné teórie snažia zodpovedať otázku: Ako môže objekt pretrvávať (perzistovať) v čase? Názory na vhodný spôsob pretrvávania sa v rámci jednotlivých teórií líšia. Smerovanie a formulácia perzistenčnej otázky ale určuje dva základné predpoklady, ktoré sú obvykle prijímané bez výhrad. Prvým základným predpokladom je reálnosť perzistencie, druhý základný predpoklad je všeobecnosť perzistencie.

Reálnosť perzistencie je predpoklad, podľa ktorého (niektoré) objekty skutočne a nielen domnele pretrvávajú určitým spôsobom v čase. Perzistencia, pretrvávanie je teda reálny, nielen fiktívny fenomén. Relevantná perzistenčná teória by teda mala byť schopná vytvoriť takú teóriu, ktorá zabezpečí reálne pretrvávanie predmetného objektu vo viac ako jednom časovom momente. Praktickým dôvodom k tomu predpokladu je snaha o realizmus v rámci ontológie.

Všeobecnosť perzistencie je predpoklad, podľa ktorého by spôsoby pretrvávania objektov v čase nemali byť rôznorodé pre rôzne objekty. Na základe všeobecnosti perzistencie sa teda predpokladá, že obdobne, ako pretrvávajú napríklad stoly, tak pretrvávajú aj stoličky, stromy a podobne. Inak povedané, správna teória perzistencie by mala byť viac či menej všeobecne platná. Praktickým

dôvodom k tomuto predpokladu je zase snaha o úspornosť v rámci ontológie.

Obidva predpoklady znamenajú, že objekty v čase skutočne pretrvávajú, pričom je toto pretrvávanie obdobné u rôznych objektov. K objektom, ktoré určitým obdobným spôsobom skutočne pretrvávajú, býva obvykle radená aj osoba.[4] Prejdime preto ku konkrétnym perzistenčným teóriám a ich vymedzeniam pretrvávania osoby.

Perzistenčné teórie a osoba

Endurantizmus predpokladá, že objekt v čase pretrváva vtedy, keď je úplne prítomný vo viac ako jednom časovom momente.[5] Pod úplnosťou sa myslí celkový výskyt objektu so všetkými jeho vlastnosťami. Podľa endurantizmu teda osoba pretrváva v jednotlivých časových momentoch tým, že je osoba v týchto momentoch vždy prítomná celkovo so všetkými svojimi vlastnosťami. Z praktického hľadiska to teda znamená, že ak osoba pretrvá do budúcnosti, tak bude v budúcnosti „zastúpená" rovnakou entitou (tou istou osobou). Podľa endurantizmu sú teda jednotlivé výskyty osoby v čase medzi sebou viazané reláciou identity.

Perdurantizmus predpokladá, že objekt v čase pretrváva vtedy, keď sa v rôznych časoch striedajú jeho rôzne časti.[6] Podľa perdurantizmu teda osoba pretrváva v jednotlivých časových momentoch tým, že je v týchto momentoch osoba vždy prítomná iba svojou časťou (tzv. časová časť).[7] Z praktického hľadiska to znamená, že ak osoba pretrvá do budúcnosti, tak bude v budúcnosti „zastúpená" inou časovou časťou, a teda inou entitou. Podľa perdurantizmu teda jednotlivé výskyty osoby v čase nemusia byť medzi sebou viazané reláciou identity, ale sú viazané reláciou kontinuity.[8]

Na základe týchto vymedzení potom možno určiť aj základné rozdiely medzi endurantizmom a perdurantizmom, ktoré sú relevantné z hľadiska vnímania pretrvávania osôb a následne ZOB. Prvý zásadný rozdiel spočíva v tom, že podľa endurantizmu bude osoba v budúcnosti „vystriedaná" niečím takpovediac „rovnakým", zatiaľ čo podľa perdurantizmu bude časový výskyt osoby (časová časť) „vystriedaný" niečím „iným" (iná časová časť). Druhý zásadný rozdiel medzi endurantizmom a perdurantizmom ohľadne osôb spočíva v tom, že podľa endurantizmu jednotlivé časové výskyty osoby sú nutne viazané reláciou identity, podľa perdurantizmu sú jednotlivé výskyty osoby viazané reláciou kontinuity. Takéto rôznorodé vnímanie pretrvania osôb potom samozrejme limituje aj možnosti ZOB.

Racionálny záujem osoby o jej budúcnosť a perdurantizmus

Ako už bolo spomínané, ZOB vychádza z toho, že osoby majú špecifický racionálny záujem na vlastnom osobnom prežití, ako aj na kvalite vlastného prežitia. V tomto zmysle je pre osobu racionálne vykonávať také činnosti, ktoré zabezpečia prežitie osoby do budúcnosti ako aj dostatočnú kvalitu prežitia osoby v danej budúcnosti. To ale znamená, že opodstatnenosť ZOB je zabezpečená, ak bude budúcnosť zažívať práve daná osoba, a ak v budúcnosti bude daná osoba disponovať určitými vlastnosťami. Opodstatnenie ZOB je teda zabezpečené jednak predpokladom cezčasovej identity osoby (budúcnosť práve a iba tej istej osoby) a jednak možnosťou zmeny vlastností v budúcnosti (rôzne vlastnosti). V rámci diskurzu k ZOB sa pozornosť venuje predovšetkým prvému predpokladu, to znamená predpokladu identity. Obvykle sa tento predpoklad vymedzuje tak, že ZOB je zabezpečený vtedy, keď: $O_{soba}vt_1$ a $O_{soba}vt_2$ sú jednou a tou istou osobou, teda, keď sú Ovt_1 a Ovt_2 identické.

Takéto vnímanie predpokladu možnosti ZOB je ale problematické z hľadiska perdurantizmu. V predchádzajúcej časti sa ukázalo, že perdurantizmus na rozdiel od endurantizmu nepredpokladá, že Ovt_1 a Ovt_2 sú identické, keďže podľa perdurantizmu predstavujú nie rovnaké, ale práve rôzne časové časti, teda rôzne entity. Tieto rôzne entity nie sú spojené reláciou identity, ale len reláciou kontinuity. Na základe toho je potom zrejmé, že perdurantizmus a predpoklad možnosti ZOB sú

v spore. A keďže sú v spore, tak sa možno domnievať, že perdurantizmus nie je schopný zabezpečiť obvyklý prístup osoby ku sebe samej, respektíve nie je schopný zabezpečiť ZOB. ZOB sa v istom zmysle ale považuje za základný prvok zmysluplného jednania, a preto je pre záchranu možnosti tohto jednania vhodné odmietnuť teóriu perdurantizmu, a prípadne prijať teóriu endurantizmu.[9]

Tento problém obvykle vedie k tomu, že pozornosť sa v rámci daného diskurzu venuje predovšetkým perdurantizmu. Endurantizmus bežne zostáva nepovšimnutý, keďže sa jeho kompatibilita s ZOB považuje za triviálne jasnú. Problém však môže spočívať v tom, že sa pri explikácii predpokladov oboch perzistenčných teórií a ZOB môže ukázať, že problematické aspekty nemusia nutne postihovať iba jednu z týchto teórií. V zmysle obvyklej dikcie daného diskurzu prejdime najprv k perdurantizmu a jeho možnostiam v súvislosti s ZOB.

Perdurantizmus a stratégia odmietnutia
Prvou a pomerne priamočiarou stratégiou obrany perdurantizmu pred problémom umožnenia ZOB je stratégia, ktorá odmieta uznať dôležitosť ZOB z hľadiska perdurantistickej teórie. Stratégia odmietnutia ZOB vychádza z toho, že sa tento problém pre perdurantizmu vyhodnotí ako nerelevantný. Perdurantizmus je špecifickou teóriou v rámci problému perzistencie. Problém perzistencie sa triviálne týka iba problému pretrvávania. V tomto zmysle je perdurantizmus teóriou zaoberajúcou sa perzistenciou (ontológiou), a nie teóriou, ktorá sa zaoberá určitými špecifickými, praktickými požiadavkami osoby. Z hľadiska teórie perdurantizmu je ZOB nepodstatný, a preto je možné problém ZOB odmietnuť.

Jednoduchosť tejto stratégie ale v sebe nesie aj jednoduchosť jej problému. Je možné, že medzi perzistenčným teóriami (ontológiou) a ZOB nie je nutný vzťah, to ale predsa neznamená, že medzi perzistenčným teóriami a ZOB nie je žiadny vzťah. Problémom tejto obrany perdurantizmu je teda to, že perzistenčné teórie síce neodpovedajú na otázku, *prečo* chce mať osoba budúcnosť, avšak zaiste tieto perzistenčné teórie odpovedajú na otázku, *ako* bude mať osoba (ak vôbec) budúcnosť. Odpoveď na otázku, *ako* bude mať osoba budúcnosť ale triviálne limituje to, či vôbec osoba bude mať budúcnosť. V tom zmysle je medzi perzistenčnými teóriami a ZOB určitý vzťah. Rôzne teórie perzistencie limitujú daný záujem prostredníctvom limitovania rôznych foriem budúcnosti osoby (rôzne spôsoby pretrvania osoby). Pretrvanie osoby a forma jej budúcnosti je ale práve to, čo je podkladom ZOB, a preto takáto obrana perdurantizmu nemusí byť dostatočná.

Perdurantizmus a stratégia prijatia dôsledkov
Druhá stratégia obrany perdurantizmu sa vyznačuje podobnou priamočiarosťou. Na rozdiel od predchádzajúcej stratégie sa však priamočiaro neodmieta problém, naopak priamočiaro sa prijímajú dôsledky tohto problému. Táto stratégia prijíma nemožnosť zosúladenia perdurantizmu s ZOB, to však nemá znamenať, že je perdurantizmus teóriou úplne nesprávnou. Stratégia prijatia dôsledkov ZOB tak v podstate predstavuje kapituláciu perdurantizmu pred problémom osoby, pričom má byť negatívnosť tejto situácie vyvážená poukázaním na iné prednosti perdurantizmu.[10] Stratégia, ktorá operuje s tým, že sa neúspechy snaží zakryť úspechmi, ale koniec koncov znamená, že v perdurantizme neúspechy uznáva. Pre prijatie tejto stratégie teda musí perdurantizmus zaplatiť určitú daň. Touto daňou je prijatie nivelizácie osoby a odmietnutie všeobecnosti pretrvávania.

Problém nivelizácie osoby znamená, že osoba je podľa tejto perdurantistickej stratégie nutne považovaná len za málo podstatnú alebo úplne nepodstatnú kategóriu. Je ale zrejmé, že z praktického, spoločenského a morálneho hľadiska osoba nepredstavuje zanedbateľnú kategóriu. Z tohto dôvodu by bolo vhodné, keby teória perzistencie dokázala nejakým spôsobom danú kategóriu osoby aspoň akceptovať. Keďže daná stratégia koniec koncov vedie k prijatiu neschopnosti perdurantistického uchopenia osoby, tak by si akceptovanie kategórie osoby vyžadovalo prijatie konkurenčnej teórie, teda endurantizmu. Problém teda spočíva v tom, že neexplikovaným dôsledkom tejto stratégie môže byť uznanie vhodnosti endurantistického uchopenia osoby.

Druhý problém spočíva v tom, že perdurantizmus musí akceptovať odmietnutie predpokladu všeobecnosti pretrvávania v prípade osôb. Perdurantizmus teda musí v tomto prípade prijať, že nie je pravda, že objekty všeobecne pretrvávajú jedným alebo druhým spôsobom. Ak však takéto niečo perdurantizmus prijme, tak to znamená, že medzi perdurantizmom a endurantizmom nemusí byť spor, keďže sa dané teórie len jednoducho zaoberajú rôznymi objektmi. Odmietnutie predpokladu všeobecnosti pretrvávania teda môže viesť k možnosti odmietnutia sporu medzi perdurantizmom a endurantizmom. To je ale zásadne problematické, lebo substančný (všeobecnosť pretrvávania) charakter toho sporu je dôvod, prečo obvykle účastníci debaty o perzistencii argumentujú v prospech jednej alebo druhej teórie.

Perdurantizmus a stratégia relativizácie
Stratégia relativizácie predstavuje najobvyklejší spôsob perdurantistickej reakcie na problém ZOB. Cieľom je relativizovanie ZOB do podoby, ktorú môže spĺňať aj perdurantizmus. Prvým krokom je poukázanie na príliš reštriktívne vnímanie vymedzenia ZOB. Aj podľa vyššieho vymedzenia sa zdá, že ZOB je vystavaný na predpoklade, že Ovt_1 a Ovt_2 sú identické. Takýto predpoklad je ale podľa zástancov tejto stratégie diskriminačný. Diskriminačný je preto, lebo tento predpoklad môže spĺňať iba endurantizmus (identickosť). Z hľadiska teoretickej neutrálnosti by preto bolo vhodné sformulovať vymedzenie ZOB menej diskriminačným, reštriktívnym spôsobom.

Na základe toho sa pristupuje k druhému kroku tejto stratégie, ktorý spočíva v navrhovaní tzv. umierneného vymedzenia ZOB.[11] Podľa umierneného vymedzenia ZOB je ZOB zabezpečený vtedy, keď Ovt_1 a Ovt_2 sú spojené dostatočne robustnou reláciou. Tým sa podľa tejto stratégie zabezpečí neutralita ZOB a spor ohľadne ZOB spočíva v tom, či si máme pre ZOB vybrať reláciu, ktorú navrhuje endurantizmus (identita) alebo perdurantizmus. V rámci diskurzu k tomuto problému potom perdurantistická obrana spočíva v navrhovaní vhodnej, dostatočne robustnej relácie. Podoby tejto relácie sú rôzne, najčastejšie sa však predpokladá určitá psychologická, fyzická kontinuita.[12]

Prípustnosť takéhoto nahradenia má ale dva problematické dôsledky. Stratégia relativizácie vyžaduje aby sme v prípade perdurantizmu reláciu identity nahradili reláciou kontinuity (dostatočne robustnou reláciou psychologickej, fyzickej kontinuity). Relácia akejkoľvek kontinuity triviálne vedie k tomu, že jednotlivé momentové výskyty osoby budú prepojené len kontinuálne a teda graduálne. Ak sú dané výskyty prepojené len graduálne, tak to znamená, že graduálnym bude aj ZOB. To ale môže viesť k dôsledku, kedy osoba má mať nutne väčší racionálny záujem o svoju budúcnosť, ktorá nastane o jednu minútu, ako o svoju budúcnosť, ktorá nastane o dve minúty. Z praktického hľadiska sa zdá, že v oboch prípadoch by nemal byť rozdiel v ZOB. Perdurantistické riešenie však nutne daný rozdiel vyžaduje, keďže ZOB je vždy len stupňovitý a časom sa meniaci.[13]

Bez ohľadu na to, druhý zásadný problém spočíva v tom, že akokoľvek robustne kontinuálne budú dané entity (Ovt_1 a Ovt_2) prepojené, tak triviálne pôjde vždy o dve rôzne entity. O dve rôzne entity pôjde práve preto, lebo dané entity nie sú podľa perdurantizmu identické. Podľa tohto perdurantistického prístupu je teda záujem osoby o jej budúcnosť koniec koncov záujmom jednej entity o budúcnosť inej entity. Záujem jednej entity o budúcnosť inej entity ale rozhodne nie je záujmom danej entity o vlastnú budúcnosť. Stratégia relativizácie tak teda zabezpečuje len racionálny záujem osoby o budúcnosť niečoho iného, a preto možno povedať, že nakoniec racionálny záujem osoby o jej budúcnosť táto stratégia ani nezabezpečuje.[14]

Perdurantizmus a stratégia modifikácie
Zámer stratégie modifikácie ZOB je podobný ako v prípade stratégie relativizácie. Cieľom je vymedzenie takej podoby ZOB, ktorú môže spĺňať aj perdurantizmus. Nahradenie identity kontinuitou v predchádzajúcej stratégii viedlo k deštrukcii ZOB. Identita bola nahradená kontinuitou preto, lebo perdurantizmus medzi časovými časťami nepredpokladá ich vzájomnú identitu. Stratégia modifikácie ale poukazuje na to, že to neznamená, že perdurantizmus úplne odmieta identitu.

Perdurantizmus síce identitu nepredpokladá na úrovni častí, avšak predpokladá identitu na úrovni celkového objektu, ktorý je z týchto častí zložený. Objekt je zložený zo súhrnu časových častí, to znamená, že podľa perdurantizmu je objekt štvordimenzionálnou entitou. Štvordimenzionálny objekt sa rozprestiera nielen v priestore, ale aj v čase, a teda v tomto zmysle je aj sám so sebou triviálne cezčasovo identický.[15]

Podľa tejto stratégie je ZOB je zabezpečený vtedy, keď Ovt_1 a Ovt_2 sú jednou a tou istou, teda identickou osobou. Takéto modifikované vnímanie ZOB dokáže zabezpečiť rovnako ako endurantizmus, tak aj perdurantizmus. Rozdiel medzi danými teóriami by bol len v tom, ako sú Ovt_1 a a Ovt_2 jednou a tou istou osobou. Tento rozdiel nevyplýva z odmietnutia identity, ale z toho, ako dané teórie vnímajú objekty (štvordimenzionálne, trojdimenzionálne). Podľa endurantizmu, sú jednou a tou istou, teda identickou osobou preto, lebo Ovt_1 a Ovt_2 sú identické. Podľa perdurantizmu sú jednou a tou istou, teda identickou osobou preto, lebo Ovt_1 a Ovt_2 predstavujú časti identického štvordimenzionálneho objektu osoby.

Stratégia modifikácie tak vychádza z toho, že celý problém ZOB ohrozujúci perdurantizmus možno vyriešiť tým, že sa poukáže na perdurantistické vnímanie objektov a ich identity, ktoré je potom možné zlúčiť s modifikovaným a pritom neutrálnym vnímaním ZOB. Zásadnou výhodou tejto stratégie je to, že perdurantizmus zabezpečuje ZOB aj pri rešpektovaní požiadavky identity. V tomto zmysle ide o stratégiu, ktorá neodmieta ZOB, nepredpokladá nezlučiteľnosť ZOB a perdurantizmu, ani ZOB nerelativizuje kontinuitou. Celý problém by tak bol pre perdurantizmus vyriešený a námietka ZOB v určitom zmysle vyvrátená.

Perdurantizmus a dôsledky stratégie modifikácie
Nanešťastie pre perdurantizmus ale riešenie problému ZOB prostredníctvom modifikácie nie je úplne dokonalé. Je síce pravda, že prostredníctvom tejto stratégie perdurantizmus ZOB skutočne zabezpečuje, avšak ZOB zabezpečuje iba značne špecificky. Špecifickosť spočíva v tom, že ZOB je perdurantizmom zabezpečený len sprostredkovane. Sprostredkovaným spôsobom je ZOB zabezpečený preto, lebo aj v prípade tejto stratégie ide nakoniec o záujem jednej časovej časti (Ovt_1) o inú časovú časť (Ovt_2), ktoré sú súčasťou štvordimenzionálnej osoby. Problémom tohto riešenia je teda to, že záujem nie je priamy, ale je len odvodený prostredníctvom participácie časti na celku. Časť ale triviálne nie je celok, a preto záujem osoby v prítomnosti o jej budúcnosť nakoniec znamená záujem jednej entity o inú entitu. K tomu však samozrejme možno dodať, že z perdurantistického hľadiska ide o entity, ktoré sú interné štvordimenzionálnému celku. To ale neznamená nič iné ako to, že perdurantizmus síce ZOB zabezpečuje, avšak z pohľadu osoby v prítomnosti len derivovaným záujmom o väčší kontinuálny, i keď cezčasovo identický celok.

Súhrne teda možno uviesť, že ZOB je perdurantizmom zabezpečiteľný. Obvyklá námietka voči perdurantizmu teda nemusí byť opodstatnená. Problém perdurantizmu spočíva v tom, že ZOB zabezpečuje špecificky, sprostredkovane. Ak ale perdurantizmus zabezpečuje ZOB špecificky, tak je predsa len stále otázne, či je takéto sprostredkované zabezpečenie dostatočne účinné na to, aby nebolo možné predpokladať, že endurantizmus ZOB zabezpečuje jednoducho lepšie.

Racionálny záujem osoby o jej budúcnosť a endurantizmus
Endurantizmus predpokladá, že je pretrvanie osoby zabezpečené vtedy, keď sa v daných momentoch vyskytuje jedna a tá istá osoba (rovnaké všetky vlastnosti). Pri ZOB sa obvykle predpokladá, že ZOB je zabezpečený vtedy, keď Ovt_1 a Ovt_2 sú jednou a tou istou osobou. Medzi endurantizmom a ZOB teda jestvuje zrejmá zhoda a endurantizmus sa preto všeobecne považuje za teóriu, ktorá ZOB triviálne zabezpečuje.

Problém endurantizmu v súvislosti s ZOB netkvie v probléme identity, ale v druhom podstatnom komponente zabezpečenia ZOB. ZOB je racionálny nielen preto, že sa v budúcnosti bude vyskytovať

práve daná osoba, ale racionálny aj preto, lebo daná osoba môže mať v budúcnosti určité vlastnosti iné. Osoba sa o svoju budúcnosť zaujíma aj preto, lebo v danej budúcnosti môže mať zmenené kvality, ktoré sú zabezpečené napríklad aktivitami danej osoby v prítomnosti. Osoba obvykle predpokladá, že činy, aktivity, rozhodnutia osoby v prítomnosti môžu mať dôsledky pre stav, okolnosti, vlastnosti danej osoby v budúcnosti. Osoba teda predpokladá, že môže naprieč čas meniť niektoré svoje vlastnosti. To zaiste nie je nejako kontroverzné, problematické to je preto, lebo endurantizmus definične stanovuje, že osoba do budúcnosti pretrvá vtedy, keď je v daných momentoch osoba úplne rovnaká. To znamená, že endurantizmus pre pretrvanie osoby požaduje zachovanie tých istých vlastností osoby, ZOB ale požaduje aj možnosť iných vlastností. Zdá sa, že endurantizmus a daná požiadavka ZOB sú v konflikte. Obvyklý predpoklad o tom, že endurantizmus triviálne zabezpečuje ZOB teda nie je až taký opodstatnený, ako sa predpokladá. V určitom zmysle teda so ZOB nemusí byť v spore len perdurantizmus ale aj endurantizmus.

Endurantizmus a stratégia indexikalizmu
Z hľadiska endurantizmu teda zásadný problém spočíva v zosúladení predpokladu o rovnakosti vlastností s predpokladom o zmene vlastností osoby. Odmietnutie predpokladu o rovnakých vlastnostiach by viedlo k odmietnutiu endurantizmu, odmietnutie zmeny vlastností by viedlo k odmietnutiu možnosti ZOB. Endurantizmus teda z hľadiska svojej sebazáchovy musí nejakým spôsobom odmietnuť spornosť zmeny vlastností.

Prvou obvyklou stratégiou endurantizmu je indexikalizmus. Podľa indexikalizmu je spornosť medzi požadovaním výskytu rovnakých vlastností a výskytu iných vlastností odstrániteľná tým, že sú iné vlastnosti neutralizované temporalizovaním (indexikácia) k prislúchajúcim časovým momentom.[16] Dané rôzne vlastnosti sa teda podľa tejto stratégie nevnímajú ako vlastnosti osoby, ale ako (indexované) relácie vlastnosti k momentom, v ktorých sa osoba nachádza. Podľa tohto riešenia rôzne vlastnosti teda nakoniec nie sú vlastnosťami osoby, ale vlastnosťami momentov. Ak sú dané vlastnosti vlastnosťami momentov, tak ich zmena nemôže ohroziť ani endurantistické vnímanie pretrvávania. Pretrvanie je zachované, keďže sú naprieč časom zachované rovnaké vlastnosti osoby. Zmenené vlastnosti potrebné z hľadiska ZOB sú jednoducho vlastnosťami momentov, v ktorých sa osoba nachádza. Problém celého sporu by teda bol touto stratégiou vyriešený.

Nanešťastie pre endurantizmus, akceptovanie indexikalizmu si vyžaduje aj akceptáciu určitých problematických dôsledkov. Prvým zrejmým problémom je to, že správnosť indexikalizmu vyžaduje, aby množstvo (ak nie všetky) vlastností bolo vnímaných výhradne ako relácie, a nie ako samostatné vlastnosti. Takto revizionistické vnímanie vlastností ale prirodzene nemusia akceptovať všetci účastníci daného diskurzu, keďže to v istom zmysle znamená, že vlastnosti vlastne zmiznú, lebo sú náhradné reláciami k momentom.

Druhým problémom indexikalizmu je to, že vyžaduje, aby sme vlastnosti v rôznych momentoch vnímali vždy nutne ako rôzne vlastnosti. Podľa indexikalizmu teda nie je možné, aby v rôznych momentoch jestvovala jedna a tá istá vlastnosť, keďže v dvoch rôznych momentoch na základe indexikácie ide o dve rôzne vlastnosti. Takéto vnímanie vlastností je ale znovu v zjavnom rozpore s obvyklým vnímaním vlastností, ktoré predpokladá, že jedna a tá istá vlastnosť môže jestvovať v dvoch rôznych časoch. Znova je teda otázne, či by sme pre záchranu endurantizmu a jeho kompatibility ZOB mali prijať revidovanie obvyklého vnímania vlastností.

Endurantizmus a stratégia adverbializmu
Adverbializmus predstavuje pokus o odstránenie niektorých problémov indexikalizmu. V rámci tejto stratégie sa predpokladá, že vlastnosti sú vlastnené tzv. momentovo.[17] Rozdiel medzi indexikalizmom a adverbializmom je teda v tom, že indexikalizmus vlastnosti neutralizuje priamo prostredníctvom indexikácie momentmi, zatiaľ čo adverbializmus vlastnosti neutralizuje nepriamo prostredníctvom momentového vlastnenia vlastností.

Na prvý pohľad sa zmena vnímania vlastností v adverbializme môže zdať nie príliš odlišná od zmeny, ktorú vykonáva indexikalizmus. Zásadnou výhodou adverbializmu je ale to, že nemusí nutne predpokladať zmenené vnímanie vlastností, ale zameriava sa na zmenené vlastnenie vlastností. Na základe toho adverbializmus potom odoláva problematickým aspektom indexikalizmu. Adverbializmus môže predpokladať, že vlastnosť môže jestvovať v rôznych časoch. V daných časoch nie je daná vlastnosť rôzna, ale len rôzne vlastnená. V dvoch rôznych momentoch sa teda môže vyskytovať jedna samostatná vlastnosť, avšak vlastnosť vlastnená rôznym spôsobom. V tomto zmysle adverbializmus nemusí nutne priamo predpokladať, že vlastnosti sú relácie, a že sú vždy v rôznych časoch rôzne. Nevýhody indexikalizmu, teda adverbializmus priamo nepostihujú.

Zásadná otázka v súvislosti s adverbializmom ale spočíva v tom, aké je jeho riešenie problému ZOB. Indexikalizmus predpokladal, že ZOB je vyriešený tým, že sa rôzne vlastnosti jednoducho budú týkať koniec koncov časov, momentov. Obdobne je to nakoniec aj v prípade adverbializmu. Adverbializmus vlastnosti vníma prostredníctvom ich vlastnenia. Kto však ale dané vlastnosti vlastní? Ak dané zmenené vlastnosti vlastní osoba, tak by to ohrozilo endurantistický predpoklad, že je pre pretrvanie osoby potrebné zachovanie rovnakých vlastností. To znamená, že zmenené vlastností musia vlastniť dané momenty. Adverbializmus tak z hľadiska ZOB vedie k rovnakému vnímaniu zmeny vlastností ako indexikalizmus. V oboch prípadoch je zmenená vlastnosť priradená momentom, časom. V prípade indexikalizmu je daná vlastnosť priradená momentu priamo, v prípade adverbializmu nepriamo prostredníctvom vlastnenia.

Adverbializmus je teda v súvislosti s ZOB obdobným riešením ako indexikalizmus. Rozdiel medzi nimi spočíva v tom, že adverbializmus sa dokáže viac či menej úspešne vyhnúť zjavným revizionistickým a technickým problémom indexikalizmu.

Endurantizmus a dôsledky stratégie indexikalizmu a adverbializmu
Podľa zmienených endurantistických stratégií sú zmenené vlastnosti nakoniec vždy vlastnosťami momentov. To je aj dôvod, prečo sa tieto zmenené vlastnosti nedostávajú do konfliktu s endurantistickou požiadavkou rovnakých vlastností. Konfliktnosť medzi ZOB a endurantizmom by teda mohla byť indexikalizmom aj adverbializmom odstránená.

Problémom tohto riešenia je ale presne to, čo dané stratégie navrhujú. Dané riešenie v prípade oboch stratégií navrhuje, aby sme zmenené vlastnosti považovali len za vlastnosti momentov. Indexikalizmus to vykonáva priamo, prostredníctvom časovej indexikácie vlastností, adverbializmus nepriamo prostredníctvom časového vlastnenia vlastností. Ak sú dané vlastnosti nakoniec priamo či nepriamo vlastnosťami momentov, tak to triviálne znamená, že nie sú vlastnosťami osoby. Ak ale tieto vlastnosti nie sú vlastnosťami osoby, tak je otázne, prečo by sa na základe ZOB mala o tieto vlastnosti osoba ešte vôbec zaujímať.

Endurantisti by samozrejme mohli odpovedať, že by sa o dané vlastnosti táto osoba mala zaujímať preto, lebo s nimi bude v kontakte prostredníctvom daných momentov, a teda vlastností momentov. Osoba však bude s týmito vlastnosťami v kontakte nanajvýš sprostredkovane, a to prostredníctvom existencie osoby v daných momentoch. ZOB teda môže byť prostredníctvom endurantizmu zabezpečený, avšak je zabezpečený sprostredkovane prostredníctvom kontaktu osoby s vlastnosťami času, v ktorom sa osoba bude nachádzať. V tomto zmysle je otázne, nakoľko je takéto sprostredkované zabezpečenie ZOB prostredníctvom endurantizmu dostatočné.

Súhrne teda možno povedať, že endurantizmus nie je v súvislosti s ZOB taký neproblematický, ako sa to obvykle predpokladá. To neznamená, že ZOB automaticky vylučuje platnosť endurantizmu. Endurantizmus disponuje určitými možnosťami, stratégiami, ktoré spornosť endurantizmu v súvislosti s ZOB odstraňujú. Odstránenie sporu medzi požiadavkami endurantizmu a ZOB si ale vyžaduje, aby endurantizmus prijal stratégie, prostredníctvom ktorých ZOB endurantizmus

zabezpečuje revidovaným, a teda značne špecifickým spôsobom.

Záver

Obvykle sa namieta, že ZOB je sporný najmä z hľadiska perdurantizmu. Dôvod k tomu je požiadavka identity, ktorú perdurantizmus nemusí spĺňať. Na druhej strane sa však niekedy zabúda na to, že ZOB môže byť sporný aj z hľadiska endurantizmu. Dôvodom tejto spornosti je požiadavka zmeny vlastností, ktorú nemusí spĺňať endurantizmus. ZOB teda môže byť problematický pre obdive perzistenčné teórie, i keď z rôznych dôvodov. Obdive teórie však disponujú možnosťami, ako zabrániť ich potenciálnemu konfliktu s rôznymi požiadavkami ZOB.

Perdurantizmus nepredpokladá, že jeden časový výskyt osoby je identický s druhým časovým výskytom osoby. Dôvod k tomu je aj to, že oba časové výskyty môžu mať iné vlastnosti. To ale neznamená, že perdurantizmus identitu a príslušnú požiadavku ZOB úplne odmieta. Jeden aj druhý časový výskyt sú podľa perdurantizmu súčasťou jednej a tej istej, teda identickej osoby. Požiadavka identity je tak perdurantizmom zabezpečiteľná. Zabezpečená je však len derivovane, nakoľko záujem osoby je sprostredkovaný vlastnosťami jej častí, ktoré sú umiestnené v čase.

Naproti tomu endurantizmus nepredpokladá, že dva časové výskyty osoby sú odlišné. To však ale endurantizmus prirodzene vedie k problému, ako zabezpečiť možnosť zmeny vlastností osoby. Požiadavka zmeny vlastností je endurantizmom zabezpečiteľná predpokladaním relativizácie týchto zmenených vlastností k časovým momentom. Dôsledok je však taký, že zmena je v endurantizme zabezpečená derivovane, nakoľko sa táto zmena týka osoby sprostredkovane prostredníctvom vlastností , ktorú sú vlastnosťami takpovediac času.

V prípade perdurantizmu je sprostredkovaná najmä identita potrebná pre ZOB, v prípade endurantizmu je sprostredkovaná najmä zmena potrebná pre ZOB. Z hľadiska možnosti zabezpečenia ZOB je ale otázna prípustnosť tejto sprostredkovanosti. Perdurantizmus pri ZOB nakoniec predpokladá, že jedna entita sa zaujíma o inú entitu (inú časovú časť). Na druhej strane endurantizmus pri ZOB nakoniec obdobne predpokladá, že istá entita sa zaujíma o vlastnosti inej entity (iného časového momentu a jeho vlastností). Obdive teórie k tomu samozrejme môžu dodať, že ZOB je oprávnený preto, lebo tieto iné entity sú s pôvodnou entitou v určitom vzťahu. V prípade perdurantizmu je tento vzťah zabezpečený vzťahom osoby k daných časovým častiam, v prípade endurantizmu je tento vzťah zabezpečený vzťahom osoby k daným časom. To ale neznamená nič iné ako to, že v prípade oboch teórií je ZOB zabezpečený len príslušne relatívnym spôsobom.

Literatúra

BELZER, M.: Notes on Relation R. In. *Analysis*. Vol. 56, No. 1, 1996, pp. 56-62.

BENOVSKY, J.: *Persistence Through Time, and Across Possible Worlds*. Frankfurt: Ontos, 2006, 281 s.

HASLANGER, S.: Ontology and Pragmatic Paradox. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol. 92, 1992, pp. 293–314.

KIND, A.: The Metaphysics of Personal Identity and Our Special Concern for the Future. In: *Metaphilosophy*. Vol. 35, Iss. 4, 2004, pp 536–553.

KOONS, R. C., PICKAVANCE, T.: *Metaphysics: The Fundamentals*. Malden: Wiley Blackwell, 2015, 280 s.

LEWIS, D. K.: *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell, 1986, 280 s.

NOONAN, H. W.: *Personal Identity*. London: Routledge, 2003, 256 s.

REA, M. C.: Temporal Parts Unmotivated. In: *The Philosophical Review*. Vol. 107, No. 2, 1998, pp. 225-260.

SCHECHTMAN, M.: *The Constitution of Selves*. Cornell: Ithica, 1996, 169 s.

STONE, J.: Why There Still Are No People. In: *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 70, Iss.1, 2005, pp. 174–192.

van INVAGEN, P.: Four-Dimensional Objects. In: *Noûs*. Vol. 24, Iss. 2, 1990, pp. 245–255.

P o z n á m k y

[1] KOONS, R. C., PICKAVANCE, T.: *Metaphysics: The Fundamentals*. Malden: Wiley Blackwell, 2015, s. 226.
[2] Porov. STONE, J.: Why There Still Are No People. In: *Philosophy and Phenomenological Research,* Vol. 70, Iss.1, 2005, pp. 174–192.
[3] Porov. HASLANGER, S.: Ontology and Pragmatic Paradox. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol. 92, 1992, pp. 293–314.
[4] NOONAN, H. W.: *Personal Identity*. London: Routledge, 2003, s. 83.
[5] LEWIS, D. K. 1986. *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell, 1986, s. 202.
[6] Tamže, s.202
[7] Vhodnejší názov pre časovú časť by bol pravdepodobne názov časopriestorová časť, keďže časové časti objektov majú zrejme aj priestorový rozsah. Obvyklý terminologický konsenzus v tejto otázke je ale taký, že sa preberá D. K. Lewisove skrátené názvoslovie časová časť a rovnako sa tak bude činiť aj v tejto stati.
[8] BELZER, M. 1996. Notes on Relation R. In: *Analysis*. Vol. 56, No. 1, 1996, pp. 56-62, s. 56.
[9] SCHECHTMAN, M. 1996. *The Constitution of Selves*. Cornell: Ithica, 1996, s. 57.
[10] Napríklad výhody perdurantizmu z hľadiska problémov rozdvojenia, kolokalizácie, vnútorných dočasných vlastností, teórie relativity. Ku kritickej recepcii výhod a nevýhod perdurantizmu pozri napríklad: REA, M. C. 1998. Temporal Parts Unmotivated. In: *The Philosophical Review*. Vol. 107, No. 2, 1998. pp. 225-260.
[11] Porov. KIND, A. 2004. The Metaphysics of Personal Identity and Our Special Concern for the Future. In: *Metaphilosophy*. Vol. 35, Iss. 4, 2004. pp 536–553.
[12] BELZER, M. 1996. Notes on Relation R. In: *Analysis*. Vol. 56, No. 1, 1996, pp. 56-62, s. 57.
[13] Prípadnú stupňovitosť ZOB zaiste nemožno vnímať iba negatívne. Niekedy sa osoba prirodzene viac zaujíma o svoju blízku než vzdialenú budúcnosť. Je taktiež možné, že sa osoba na základe vlastných predstáv môže v týchto konceptoch mýliť, prípadne inak identifikovať. Omyl aj priorizovanie určitých štádií ale nutne závisí na tom, či sa jedná o *racionálny* záujem osoby o *jej* budúcnosť. V opačnom prípade nie je jasné, ako rozlíšiť záujem osoby o *jej* budúcnosť od záujmu osoby o budúcnosť *iných* osôb, pripadne *iných* objektov obecne.
[14] Tento problém vychádza z tzv. striktného vnímania identity. Takéto vnímanie závisí na platnosti zákonov identity, teda princípu identity nerozlíšiteľného a princípu nerozlíšiteľnosti identického. V obvyklej podobe dané princípy vychádzajú z požiadavky zhody vo všetkých vlastnostiach. Nie je prekvapivé, že niektoré prístupy k problému definície identity túto požiadavku odmietajú. Je ale otázne nakoľko je dané nahradenie akceptovateľné, keďže môže viesť k niektorým iným ťažko prijateľným dôsledkom (problém rozlíšiteľnosti objektov, problém počtu objektov).
[15] BENOVSKY, J. 2006. *Persistence Through Time, and Across Possible Worlds*. Frankfurt: Ontos, 2006, s. 21.
[16] Porov. van INVAGEN, P. 1990. Four-Dimensional Objects. In: *Noûs*. Vol. 24, Iss. 2, 1990, pp. 245–255, s. 248.
[17] BENOVSKY, J. 2006. *Persistence Through Time, and Across Possible Worlds*. Frankfurt: Ontos, 2006, s. 63.

Príspevok vznikol na Katedre filozofie a aplikovanej filozofie FF UCM v Trnave. Podporila ho Agentúra na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0379-12: *Analýza filozoficko-etických dimenzií NBIC-technológií vo vzťahu k vylepšovaniu človeka.*

Mgr. Juraj Odorčák, PhD.
Katedra filozofie a aplikovanej filozofie
Filozofická fakulta

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
juraj.odorcak@ucm.sk